

KIRKKORAKENNUS JA RAKENNUSHISTORIA

Aikaisemmin Paraisten kirkon vanhimpien osien ajateltiin olevan peräisin 1280-luvulta. Uudempi tutkimus on kuitenkin nuorentanut kirkon ikää huomattavasti. Mitään dokumentteja kirkon historiasta ei ole meidän päiviimme asti säilynyt. Uusi tutkimus on esittänyt kahdenlaista näkemystä kirkon iästä. Markus Hiekkanen on rakennushistoriallisiin ja arkkitehtuurisiin seikkoihin perustuen ajoittanut kirkon muurauksen aikaisintaan 1440-luvulle. Pia Sjöberg on puolestaan käyttänyt hyväkseen sekä muurilaastin hiili-14 ajoitusta, että kattotuolien vuosiluustomääritystä ja ajoittanut kirkon rakennustöiden alun 1380-luvulle. Kirkon rakennushistoria on hyvin poikkeuksellinen. Alun perin kirkkoon rakennettiin matala kuoriossa ja kirkosta johti kuoriin yli 5 metriä leveä triumfikaariaukko. Tämä matala kuori purettiin myöhemmin, viimeistään 1480-luvulla. Matalaan kuoriosaan liittynyt sakaristo jäi täten kirkon itäseinän ulkopuolelle. Siitä tehtiin 1680-luvun laajennuksen jälkeen suomenkielisten kirkko, jossa Paraisten suomenkieliset viettivät jumalanpalveluksia aina vuoteen 1909 asti. Kirkkoon suunniteltiin rakennettavaksi myös länsitorni, mistä todistavat edelleen länsiseinästä esiin työntyvät sidoskivet.

Kirkon itäpääty. Kuvassa näkyvät kirkkoon liitteessä oleva Agricola-kappelin eteläseinä ja asehuone. Vasemmalla näkyvä tukipilaria muistuttava rakenne on osa aikaisemman matalan kuorin eteläseinää. Kuorin pohjoisseinä on ulottunut asehuoneen ja ikkunan välissä näkyvään pykälään asti. Agricola-kappelin länsiosa on siis alun perin toiminut alkuperäisenä sakastina, joka on johtanut suoraan matalaan kuoriin. Kappelin asehuone on rakennettu myöhemmin, todennäköisesti vuonna 1651–52.

Kirkon arkkitehtuurissa on muutama ainutlaatuinen yksityiskohta, joita ei muualta Suomen kirkoista löydä. Hienosti ladotut porrasmaisesti profiloidut arkadikaaret (holvien väliset kaaret) eivät lähde suoraan kahdeksankulmaisten pylväiden päistä, vaan pylvään ja kaarien välissä on muototiilistä ladottu kapiteeli. Holvien poikki kulkevat vyökaaret puolestaan lähtevät konsoleista, joita kannattavat kapiteeleista lähtevät puolipylväät eli kolonnetit. Kirkon keskilaiva on kolmisen metriä korkeampi kuin sivulaivat, mikä tekee kirkosta niin sanotun pseudobasilikan. Koska Paraisten kirkon arkkitehtuuri muistuttaa pohjoissaksalaisia kirkkoja, on esitetty että kirkon muurauksesta vastannut mestari olisi tullut Saksasta.

Kuvassa näkyy kirkon sisätila kuvattuna urkuparvelta alttaria kohti. Pseudobasilikalle tyypillisesti keskilaiva on korkeampi kuin sivulaivat. Holveja erottavat toisistaan erittäin huolellisesti muuratut porrasmaisesti profiloidut arkadikaaret. Vyökaaret eivät lähde suoraan tukipilareista, vaan puolipylväiden kannattamista konsoleista.

KALKKIMAALAUKSET

Paraisten kirkon holvi- ja seinämaalaukset kuuluvat Suomen keskiaikaisen taiteen hienoimpiin. Maalausten sijoittelu on poikkeuksellinen, holvimaalauksia on vain keskilaivan ensimmäisessä ja neljännessä holvissa, sekä etelälaivan ensimmäisessä ja pohjoislaivan kolmannessa holvissa. seinämaalauksia on itäseinällä alttari-ikkunan ympärillä sekä eteläseinällä toisen holvin kohdalla. Maalaukset ovat Pietari Henrikin pojan (Petrus Henriksson) koulukunnan työtä. Pietari Henrikin poika on todennäköisesti tullut Suomeen Uppsalasta ja jatkanut täällä Tierpin koulukunnan työtä. Suomessa Henrikinpojan ryhmä on maalannut Paraisten lisäksi kuudessa muussa kirkossa, Kemiössä, Perniössä, Taivassalossa, Sauvossa ja Kalannissa. Paraisten kirkko on viimeinen, jossa ryhmä on maalannut, tämän jälkeen ei Suomesta ole löytynyt ryhmän töitä. Pietari Henrikinpoika ei kuitenkaan liene itse henkilökohtaisesti työskennelleen Paraisten kirkossa. Sen sijaan ainakin kahden muun hänen ryhmäänsä kuuluvan taiteilijan töitä löytyy, Sauvon ja Perniön mestarien töitä. Maalaukset on saatu valmiiksi vuonna 1486, mikä vuosiluku käy ilmi sakariston oven yläpuolelle maalatusta Paavi Innocentius VIII:n vaakunasta. Kyseinen vaakuna on ainoa Suomen tai Ruotsin kirkoissa oleva keskiaikaisen paavin vaakuna.

Yksityiskohtia kuoriholvin maalauksista; vasemmalta Augustinus, Ambrosius, evankelista Luukkaan symboli siivekäs härkä, evankelista Johanneksen symboli kotka.

Vasemmalla; Isä Jumala on valtakunnan omena kädessään, yksityiskohta pohjoisholvin maalauksesta. Kirkkomaalaukset joissa Isä Jumala esiintyy yksin, ovat harvinaisia Suomen ja Ruotsin kirkoissa. Keskellä; yksityiskohta keskilaivan neljännen holvin maalauksista, Piispa Bero Balkin vaakuna. Balk oli Turun piispana vuosina 1385–1412. Oikealla; yksityiskohta etelälaivan itäseinän maalauksesta, Maria suojelee seurakuntaa viittansa alla.

Sakariston oven yläpuolella sijaitseva yksi kirkon neljästä vihkirististä vasemmalla, oikealla paavi Innocentius VIII:n vaakuna. Nauhan teksti kertoo maalauksen valmistuneen armon vuonna 1486. Innocentius VIII oli paavina vuosina 1484–1492.

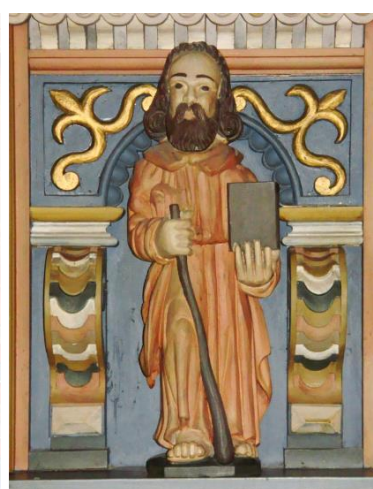
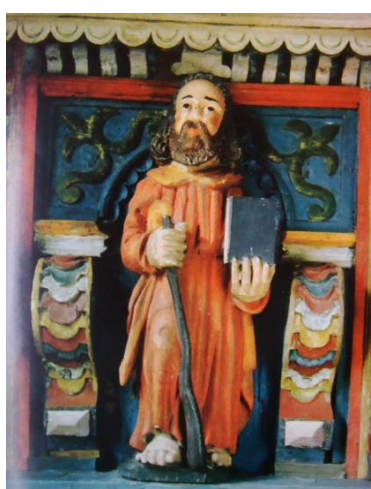

Yksi kirkon hienoimmista kalkkimaalauksista on eteläseinällä oleva Pyhää Birgitta esittävä. Maalaus on vahingoittunut sen viereistä ikkunaa suurennettaessa 1800-luvun alussa. Maalaus on todennäköisesti Sauvon mestariksi kutsutun taiteilijan työtä.

KIINTEÄ SISUSTUS

Saarnastuoli

Ei ole tiedossa milloin Paraisten kirkko sai ensimmäisen saarnastuolinsa. Nykyinen saarnastuoli on vuodelta 1648. Sen valmisti hyvin todennäköisesti Måns Larsson rouva Kristina Wildemanin toimeksiannosta. Saarnastuolin taivaassa ovat sekä Wildemanin oman, että hänen ensimmäisen miehensä Olof Dufvan sukujen vaakunat. Vuonna 1872 päätti kirkkoneuvosto hankkia kirkkoon uuden saarnastuolin ja vanha saarnastuoli lahjoitettiin Kansallismuseon edeltäjälle Helsingin etnografiselle museolle. Kun seurakunta 1920-luvun alussa tuli katumapäälle ja halusi vanhan saarnastuolin takaisin, ei Kansallismuseo tähän suostunut, mutta Amos Anderssonin lahjoituksen turvin kuvanveistäjä Carl Österblom teki kirkon nykyisen vanhan saarnastuolin, joka on vanhan täydellinen kopio. Paraisten kirkon Agricola-kappelissa on Måns Larssonin työtoverin (tai oppilaan) Mårtenin valmistama saarnastuoli vuodelta 1652.

Vasemmalla kirkon nykyinen saarnastuoli, joka on alkuperäisen, nykyisin Kansallismuseossa olevan saarnastuolin kopio. Oikealla yksityiskohta alkuperäisestä (vasemmalla) ja kopiosta (oikealla)

Alttarilaite

Vuonna 1666 valmistuneen rustobarokkisen alttarilaitteen on valmistanut yksi aikansa merkittävimpiä kirkkokäsityöläisiä turkulainen Mathias Reiman, joka on tehnyt alttarilaitteita useisiin maamme kirkkoihin. Alttarilaitteen lahjoitti Paraisten kirkolle vuonna 1666 saman vuoden tammikuussa kuolleen Turun ja Porin läänin maaherran Erik von der Linden muistoksi hänen leskensä Anna Augusta Leijonsköld. Laitteen maalaukset ovat tuntemattomien taitelijoiden tekemiä manner Euroopasta. Ylempi, Jeesuksen kastetta esittävä maalaus perustuu Martin de Vosin (1532–1603) alkuperäiseen maalaukseen ja alempi Viimeistä ehtoollista esittävä Crispin van den Broeckin (1523–1591) alkuperäisen maalaukseen.

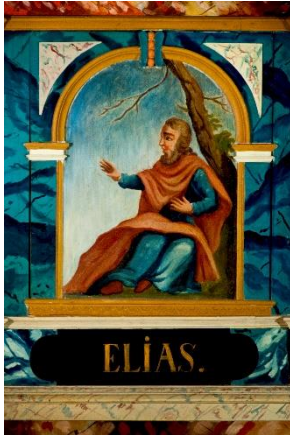
Puuveistokset

Paraisten kirkossa on katoliseen aikaan ollut lukuisia pyhimysveistoksia, jotka vuonna 1870 yhtä lukuun ottamatta lahjoitettiin museoon Helsinkiin. Jäljellä on enää Agricola-kappelissa oleva Isä Jumalaa esittävä suomalainen puuveistos 1500-luvulta. Kirkoin hienoin puuveistos on kuitenkin pohjoissaksalainen triumfikrusifiksi 1400-luvun alkupuolta, itse risti lienee 1400-luvun loppupuolelta. Krusifiksin alkuperäisiä värejä ei tunneta, sillä sen maalasi uudelleen Mathias Björkgren vuonna 1768.

Lehterit ja penkit

Ensimmäiset lehterit rakennettiin kirkkoon jo 1600-luvulla. Lehterimaalaukset tulivat muotiin 1700-luvulla ja suosituin aihe oli 12 apostolia. Paraisten kirkon lehterien rintamukset maalasi vuonna 1771 Nauvosta kotoisin ollut Gustaf Lucander veljensä kanssa. Kun Turussa vuonna 1785 perustettiin maamme ensimmäinen maalarikilta, valittiin Lucander sen ensimmäiseksi oltermanniksi.

Yksityiskohtia lehterien rintamusten maalauksista.

Ensimmäiset kiinteät penkit kirkko sai vuonna 1653. Nykyiset penkit ovat kuitenkin vuodelta 1821–22, jolloin Halikkolainen Israel Cairenius rakensi uudet penkit kirkkoon samalla kun hän puhkaisi ikkunat pohjoisseinään ja suurensi muita ikkunoita. Kirkon penkit ja penkkien päädyt maalasi vuosina 1825–27 yksi aikansa huomattavimmista muotokuvamaalareista paraislainen Gustaf Finnberg. Vastoin seurakunnan toivomusta halusi Finnberg itse maalata penkit seetrinvärisiksi. Penkkien päätyjen ja rintamuksien marmorointijäljitelmä on säilytetty alkuperäisessä asussaan.

Kirkkohaudat

Kuten muuallakin Suomessa niin myös Paraisilla oli tapana keskiajalta aina 1800-luvun alkuun asti haudata vainajia kirkon lattian alle. Pyhimmät paikat sijaitsivat mahdollisimman lähellä alttaria. Näihin hautoihin eivät tavalliset kansalaiset päässeet, vaan niihin oli varaa ainoastaan varakkaimpaan luokkaan kuuluvilla paraislaisilla suvuilla. Paraisten kirkon kuorin alla on ollut lukuisia kuorihautaholveja, joista enää neljä on käytössä, muista on vainajien jäännökset siirretty kirkkomaalle. Tunnetuimmat kirkon alle haudatuista ovat aikansa Suomen mahtavimmat miehet paraislaiset Erik Fleming (k. 1548) ja hänen poikansa Klas (k.1597), joiden maalliset jäännökset siirrettiin tuntemattomaan paikkaan kirkkomaalle vuosien 1819–25 korjausten aikana, kun kuorilattian tasoa laskettiin. Erikin Flemingin hautakivi on edelleen nähtävissä kirkon kuorissa.

Erik Flemingin hautakivi vasemmalla, joka nykyisin sijaitsee kuorin etuosassa vanhan Qvidja-haudan kohdalla. Oikealla kuva Bläsnäsin hautaholvista.

Kirkon lattian alle hautaaminen alkoi vähentyä 1700-lopulle tultaessa ja Paraisten seurakunta päätti vuonna 1804 kieltää kuorihautojen käytön. Osa vainajien jäännöksistä siirrettiin kirkkomaalle vuoden 1819 korjaustöiden yhteydessä. Piispa Jacob Tengström näytti omalla esimerkillään, ettei edes yhteiskunnan korkea-arvoisempia enää pitänyt haudata kirkkoon ja rakennutti vuonna 1819 perheelleen hautakappelin kirkon koillispuolelle. Vielä vuonna 1832 antoi senaatti kuitenkin luvan haudata eversti Cederstömin ja hänen sisarensa Attuhautaan kuorin pohjoisosaan.

Vasemmalla Suomen ensimmäisen arkkipiispan Jacob Tengströmin (1755–1832) perheelleen vuonna 1819 rakennuttama hautakappeli kirkon koillispuolella. Oikealla Erik Bryggmanin suunnittelema vuonna 1930 valmistunut siunauskappeli.

Vielä 1800-luvun lopulle tultaessa oli kirkossa lähes kaksikymmentä eri sukujen hautausvaakunaa. Seurakunta kuitenkin päätti 1878 lähettää nämä Suomen muinaismuistoyhdistykselle. Kirkossa vielä jäljellä olevat von der Linden (vasemmalla) ja Flemingin – sukujen (oikealla) vaakunat ovat kopioita.

Urut

Ensimmäisen kerran urkujen hankkimisesta Paraisten kirkkoon keskusteltiin jo 1750-luvulla. Toden teolla asia lähti kuitenkin etenemään vasta, kun rusthollari Johan Holmberg vuonna 1856 lahjoitti 2000 ruplaa urkujen ostamiseksi sillä ehdolla, että urut hankittaisiin viiden vuoden kuluessa. Vuoden 1861 joulukuussa kirjoitettiin sopimus tukholmalaisen urkurakentajan Per Larssonin kanssa 15-äänikertaisten urkujen ostamiseksi ja seuraavana vuonna kirkko sai ensimmäiset urkunsu. Vuonna 1939 hankittiin kirkkoon uudet 29-äänikertaiset tšekkiläiset Rieger-urut, jotka jo 1960-luvun puolessa välissä todettiin huonokuntoisiksi. Kirkon nykyiset Frobenius-urut hankitiin kirkkoon Tanskasta vuonna 1969 ja ne ovat hoitaneet tehtävänsä niin hyvin, että kesäkuussa 2019 vietetään Paraisten urkupäivien 40-vuotisjuhlaa ja urkujen 50-vuotisjuhlaa.

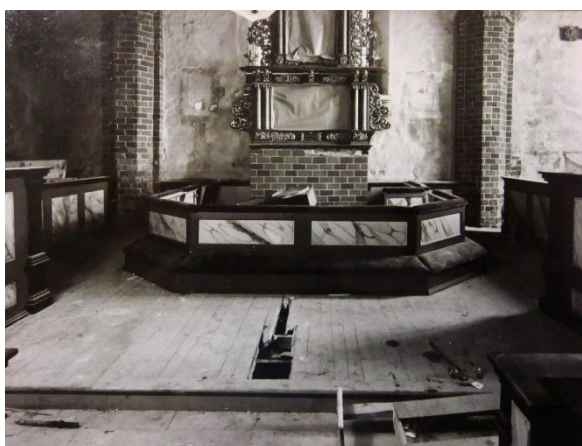
RESTAURAATIO- JA KORJAUSTYÖT

Toisin kuin muualla manner Euroopassa ei reformaatio juurikaan näkynyt Suomen kirkoissa. Kalkkimaalauksia peitettiin vain harvoissa kirkoissa ja pyhimysveistokset saivat olla rauhassa, näin myös Paraisilla. Suuremmat muutokset kirkko koki vasta 1800-luvulla. Piispa Tengströmin kehotuksesta kirkon pohjoisseinään puhkaistiin ikkunat ja muita ikkunoita laajennettiin vuonna 1819. Valitettavasti samalla tuhoutui osa etelä- ja pohjoisseinän maalauksista. 1870-luvulla lähes koko kirkon interiööri uusittiin. Alttarilaite, saarnastuoli, ja lehterien rintamukset poistettiin ja korvattiin uusgoottilaisella tyyllillä. Holvi- ja seinämaalaukset kalkittiin peittoon samoin kuin pylväiden tiilikuviot. Vuosisadan vaihteeseen tultaessa kirkko näytti täysin toisenlaiselta kuin muutamaa vuosikymmentä aikaisemmin, mutta hyvin pian seurakuntalaiset tulivat katumapäälle.

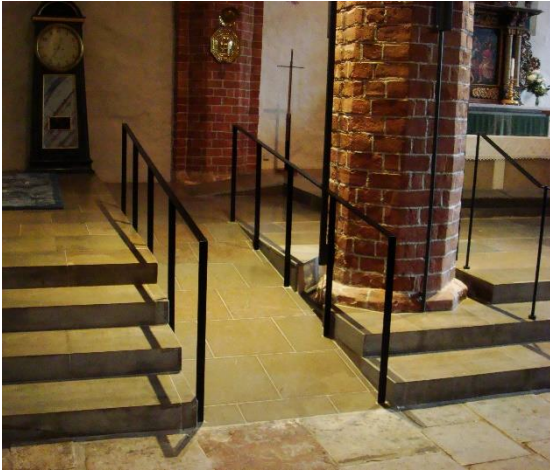
Paraisten kirkon sisätila vuonna 1914, Mathias Reimanin alttarilaitteen on korvannut Bernhard Reinholdin maalaama Kristuksen kirkastumista esittämä uusgoottilaisissa kehyksissä oleva alttaritaulu, parvien rintamukset on korvattu niin ikään uusgoottilaisilla rintamuksilla samoin kuin vanha saarnastuoli. Pylväiden tiilikuvio on kalkittu peittoon kuten myös holvi- ja seinämaalaukset.

Vuosina 1928–29 kirkossa tehtiin isohko restauraatiotyö jolloin kirkon sisustus palautettiin hyvin samanlaiseksi kuin se oli ollut ennen 1870-lukua. Vuosina 1962–63 suoritettiin kirkossa suurehko korjaus- ja restauraatiotyö jolloin kuoripenkit poistettiin, kuorilattiaa nostettiin niin, että hautaholvien katot jäivät lattian alle ja puoliympyrän muotoinen alttarikaide korvattiin suoralla alttarikaiteella. Samalla uudistettiin kirkon lämmitysjärjestelmä.

Vasemmalla näkyy Bläsnäsin hautaholvin katto, joka vuoteen 1963 asti oli ollut näkyvissä kuoripenkien alla. Korjaustöiden yhteydessä kuorilattiaa nostettiin ja hautaholvien katot jäivät lattian alle. Oikealla kuorilattian purkua, kuvassa näkyy vanha alttarikaide, joka korvattiin uudella, suoralla kaiteella.

Viimeksi kirkossa suoritettiin perusteellinen korjaustyö vuonna 2011, jolloin kirkkoon tehtiin pyörätuoliramppi asehuoneeseen sekä kirkkosalista kuoriin aina alttarille asti. Yksi penkkirivi poistettiin kirkon etuosasta jolloin saatiin tilaa myös flyygelille. Kalkkimaalaukset ja esineistö puhdistettiin, lämmitys-, valaistus- ja äänentoisto järjestelmät uudistettiin ajanmukaisia vaatimuksia vastaaviksi. Altтари sai uuden paikallisesti valmistetun alttaripöydän levyn, mensan, jonka lahjoitti Nordkalk. Uudet liturgiset tekstiilit suunnitteli Hanna Korvela.

Vuoden 2011 korjaustöiden yhteydessä kirkkoon rakennettiin pyörätuolirampit asehuoneeseen sekä kuoriin (vasemmalla).

AGRICOLA-KAPPELI

Kirkon alkuperäinen sakaristo hylättiin kun matala kuoriossa purettiin 1400-luvulla. Vuonna 1652 tehtiin sakaristosta pieni kirkko suomenkielisille seurakuntalaisille. Katto holvattiin tynnyriholviksi ja Mårten niminen puuseppä teki kirkkoon saarnastuolin. Suomenkielinen väestö kasvoi Paraisilla kuitenkin niin nopeasti, että pieni kirkko osoittautui liian pieneksi ja 1688 kirkkoa laajennettiin itään päin todennäköisesti Per Brahen ja hänen puolisonsa Christina Stenbockin rahallisella tuella. Kirkko joka Paraisilla tunnettiin lähes tähän päivän asti nimellä Finska kyrkan toimi suomenkielisten kirkkona aina vuoteen 1909 asti, jolloin suomenkielisetkin pääsivät isoon kirkkoon viettämään jumalanpalveluksia. Vuonna 1968 kirkossa suoritettiin perusteellinen korjaustyö ja kirkosta tehtiin kirkkomuseo, jossa säilytettään kirkon vanhoja tekstiilejä, raamattuja sekä ehtoollis- ja muuta esineistöä. Kirkon nimi muutettiin samalla Agricola-kappeliksi ja se toimii tänä päivänäkin vielä kappelina, jonne mahtuu noin 40–50 henkeä.

Ylhäällä vasemmalla näkymä Agricola-kappelissa alttarilta länteen, kuvassa näkyvä osa on alkuperäinen sakaristo, ovi on johtanut matalaan kuoriosaan, joka myöhemmin purettiin. Takaseinällä näkyvissä vetolaatikoissa säilytetään kirkon 1600- ja 1700-luvun kirkkotekstiilejä. Ylhäällä oikealla näkyy kappelin alttari, alhaalla vasemmalla kappelin vuonna 1652 valmistunut saarnastuoli, alhaalla oikealla Per Brahen ja Catharina Stenbockin kappelin pohjoisseinälle maalatut vaakunat.

LÄHTEET:

Aaltonen, Susanna 1999. Kalannin ryhmän kuusi malaria SKAS 1, 14–21.

Hiekkanen, Markus 1994. The stone churches of the medieval diocese of Turku. A systematic classification and chronology. Suomen Muinasmuistoyhdistyksen Aikakauskirja 101. Helsinki.

Hiekkanen, Markus 2007. Suomen keskiajan kivikirkot. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Nikula, Sigrid 1973. Finlands kyrkor 8. Borgå stift II. Åbolands prosteri II. Museiverket, Helsingfors.

Nilsen, Anna 1986. Program och funktion i senmedeltida kalkmåleri. Kyrkmålningar i Mälarlandskapen och Finland 1500-1534.

Pirinen, Hanna 1994. Suurvaltakausi taide-epookkina. Kirkollisen maalaustaiteen ilmiötä 1648–1721. Suomen museo.

Pirinen, Hanna 1996. Luterilaisen kirkkointeriöörin muotoutuminen Suomessa. Pitäjäkirjon sisutuksen muutokset reformaatiosta karoliinisen ajan loppuun (1527–1718). Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 103. Helsinki.

Sjöberg, Pia 2011. De medeltida kyrkorna i Åbolands skärgård. Nya perspektiv genom naturvetenskaplig datering. Licentiatavhandling, Åbo Akademi